

Rıdvan EKMEKÇİ
Pamukkale University, School of Sport Sciences and Technology, Denizli-Turkey

rekmecki@pau.edu.tr

EDITORIAL

İYİ BİR HAKEMİN ÖZELLİKLERİ

Robert S. WEINBERG, Peggy A. RICHARDSON

Çeviri: Yrd. Doç. Dr. Rıdvan EKMEKÇİ

Spor sahalarında hakemlik her ne kadar teknik bilgiler ile uygulansa da, etkili ve başarılı hakem olabilmenin bir sanat olduğu kesindir. Hakemin müsabaka alanında sergilediği sanatsal becerinin büyük bir bölümü onun kişisel özelliklerine bağlıdır. Çeşitli şekillerde tanımlanmış ve hakemleri değerlendirme kriterleri olarak geniş bir şekilde kullanılan bu özellikler işi sanata dönüştüren önemli niteliklerdir. Ancak, 100 farklı hakem eğitmeni ve uzmanından hakemlik için gereken özellikleri sıralamasını yapmasını istesek, 100 farklı liste ve aynı olmayan sıralama sonuçları ile karşı karşıya kalırız. Buna rağmen son zamanlarda yapılan araştırmaların bulgularına göre üst düzey bir hakemlik için herkesin fikir birliğine vardığı karakteristik özellikleri özetlersek; tutarlılık, uyum, kararlılık, denge, dürüstlük, karar verme (yargılama), güven ve motivasyon iyi bir hakemin özelliklerini oluşturmaktadır.

Tutarlılık

Oyuncular ve antrenörler hakemlerin tutarlı olmasını beklerler. Hakemlerin kararları aynı veya benzer durumlarda farklılık göstermemeli ve kuralları her iki tarafa da eşit şekilde uygulamalıdır. Tutarsızlık; oyuncular ve antrenörler tarafından hoş karşılanmayan ve çok sık eleştirilen bir durumdur. Hakemler, işlerindeki tutarlılığın önemini fark etmelidirler. Örneğin; basketbol hakemleri üzerine yapılan bir araştırmada (Snyder ve Purdy; 1987), hakemlerin %73'ü "Hakemlikteki tutarlılığın, kural bilgisi kitabını takip etmekten çok daha önemli olduğuna inanıyorum" ifadesini belirtmişlerdir.

Tutarsızlığın Sorunları

Tecrübeler, tutarlılığın eksikliğinde şu problemlerin ortaya çıktığını göstermiştir:

- Oyuncular her zaman neye müsaade edilip edilmediğini tahmin etmek zorunda kalıyorlar.
- Antrenörler hayal kırıklığına uğramış ve hakemlerin yeterli olduğuna inanmaz bir tavır alıyorlar.

• Hakemler “düzeltici” düdükle çalmayı denediğinde, daha önceki hatalardan dolayı takım ve oyuncuların cezalandırıldığı düşünülüyor (Hatayı hata ile telafi etme).

Bir hakem karar vermede tereddüt yaşadığı zaman oyuncular ne olacağını bilemezler. Eğer bir hakem bir pozisyona çalmadığı faulü daha sonra aynı durumda diğer pozisyona çalıyorsa, oyuncular ve antrenörler buna anlam veremezler. Bu durum genellikle kaygı, hayal kırıklığı, öfke ve en son olarak da bazı negatif fiziksel davranışları meydana getirir; Çünkü oyuncular ve antrenörler aldatıldıklarını düşünürler. Tutarlılık ile ilgili en büyük tehlikelerden biri, hakemin hatayı düzeltme düşüncesi eğiliminde olmasıdır. “Hakem arkadaşlarınızın, bir takıma çaldıkları kötü bir düdükten sonra bunu dengelemeye çalıştığı hissine kapılıyor musunuz?” sorusuna hakemlerin %77’si evet cevabı vermişlerdir (Snyder ve Purdy; 1987). İlk bakışta bu bir dürüstlük gibi görünebilir. Ancak bu tür düşünceleri denemek ve bilerek hatalı düdükle ile oyunu dengelemeye çalışmak daha da kötü sorunlar doğuracaktır.

Tutarlılığın Başarısı

Doğru tutarlılık sonuçları, hatayı düzeltici düdüklele değil, müsabakadaki her bir olay için standart kural yorumlarını uygulamakla olur. Bir müsabakada aynı şekilde meydana gelen iki durumun uygulaması hakemin yorumuna bağlı değildir. Bu durumun yorumu ve uygulaması, ilgili komite tarafından standart hale getirilmiştir zaten. Bu da hakemin kararının doğruluğunu ve tutarlılığını belirleyecektir. İşin özü, tutarlılığın ana kaynağı, doğru yargılama ve yorumlamadır.

Bir müsabakadaki kuralları standart bir şekilde yorumlama ve uygulama olan oyun içi tutarlılık, etkili hakemlik için çok kritiktir. Ancak hakemlerin müsabakalar arasındaki tutarlılıkları da o derece önemlidir. Bu da bize, iyi bir hakemin kuralları her zaman doğru ve standart bir şekilde uyguladığını gösterir.

Tutarlılığın üst düzeyde başarıya ulaşması için iki kapasiteye ihtiyaç duyulur. Birincisi, iyi bir teknik sergilemek; Yani kural bilgisi ve daha önce tanımladığımız özellikleri göstermek. Birçok hakem kural yorumları, temel mekanik bilgisi ve spora özel hakemlik teknikleri üzerinde yeterince uzmanlaşmadıkları için basit olarak tutarsızdır. Hakemliğinizdeki tutarlılığın başarıya ulaşması için bu saydığımız alanlardaki eksikliklerinizi düzeltmeniz zorunludur.

Üst düzey hakemliğin tutarlılığının başarısı için gerekli olan ikinci özellik ise, zihinsel ve duygusal becerilerdir. Tutarlı hakemlik sağlam bir zihinsel durum gerektirir. Performanstaki en üst ve en alt noktalar çok sık psikolojik tutarsızlıkla direkt olarak ilişkilidir. Uygun bir psikolojik düşünce yapısını elde edecek yeteneğe sahip olma ve onu bir müsabakanın başından sonuna kadar koruma, etkili bir hakemlik için çok kritik bir özelliktir.

Uyum

Uyum, başkaları ile etkili bir şekilde ilişki kurma özelliğidir. Başkaları ile olan iyi bir uyum, arzu edilen insan çabasıdır ve elbette hakemlikte daha da çok önemlidir. Hakemler, oyuncular ve antrenörler ile iyi bir uyum kurmaya çalışmalıdırlar. Bir hakem olarak siz, ne bir popülerlik yarışması kazanmaya, ne de düşman olmaya çalışıyorsunuz. İyi bir uyumun kurulmasındaki anahtar, etkili bir iletişimdir. Eğer oyuncular ve antrenörler ile etkili bir

iletişim kurarsanız, sizinle işbirliği yapacaklar ve kararlarınızı eleştirmeyi azaltacaklardır. Hakemler ayrıca oyunculara ve antrenörlere nezaket ve saygı göstererek de uyumu geliştirebilirler. Bu durumda hakemler de oyunculardan ve antrenörlerden aynı nezaket ve saygıyı bekleyebilirler. Bundan dolayı hakemlik yaparken arkadaşça davranabilirsiniz; Ancak, tarafsızlığınızı korumak ve şüphe yaratmamak için yarışmacılara olan mesafenizi de korumanız ve bunu sürdürmeniz gereklidir. Yaklaşılabilir ve içten olmak için şikayet ve soruları dinleyin, ama katılımcıların sürekli sorular sorarak oyunun gidişatını etkilemesine izin vermeyin. Uzun tartışmaları engellemek için mümkün olan en kısa zamanda oyuna başlayın.

Kararlılık

Bir hakemin karar vermesi hareketin olduğu anda veya mümkün olan en kısa sürede olmalıdır. Bunun anlamı, çalacağımız bütün düdüklere duraksama yapmadan çalmalısınız demek değildir. Gördüğünüz şeyi anlamak ve kavramak için bir an duraksayabilirsiniz. Ama fazla duraksama oyunculara ve antrenörlere emin olmadığınız izlenimi verecektir ve gecikmiş bir düdük, şikayet konusu olacaktır.

Kararlı düdüklere itirazlara konu olmazlar. Bundan dolayı hızlı ve kararlı hükümler ile tartışmaları önleyebilirsiniz. Örneğin; Bir futbol hakemi, oyuncunun off-side olup olmadığını anlamaya çalıştığı sırada kararı belirleyerek o anda düdüğünü çalmalı ve hareketini yapmalıdır. Böyle bir durumda duraksama yapmak sadece tartışma ve itirazlar getirecektir. Çok açıktır ki, kesin hareketi yapmak mecburidir. Bundan dolayı, hakemler bu tür kararlar verilirken gördükleri şeyden emin oldukları izlenimini vermek zorundadırlar.

Denge

Spor müsabakaları genel olarak heyecan vericidir. Müsabaka içinde aksiyon çok hızlı bir şekilde gerçekleşir ve değişir. İnsanların sporun içerisinde yer alması önemlidir. Özellikle de müsabakanın ilk ve son bölümleri sırasında sporcuların, antrenörlerin ve seyircilerin duygu ve gerilimi birlikte hissetmeleri normal yaşamda sık rastlanan bir şey değildir. Fakat müsabaka esnasında bu duygu ve gerilim yaşanır. Bir hakem ne olduğuna bakmaksızın, sakin ve dengede kalmak zorundadır, her ne durum olursa olsun duygusal kontrol içinde olmanız beklenmektedir.

Hakemlerle yaptığımız görüşmelerde, sakin ve rahat oldukları zaman performanslarının daha iyi olduğu konusunda hemfikir olduklarını gördük. Rahat ve sakin kalabilme yeteneği hakemlik için son derece önemlidir. Çünkü hakemler, antrenörler, oyuncular ve seyirciler tarafından daha fazla baskı altında kalırlar. Hakemlikte ne kadar iyi olursanız olun, antrenörlerin, oyuncuların ve seyircilerin hepsini mutlu edemezsiniz. Hakemlerin herkesi memnun etmeye çalışma gibi bir yaklaşımı boş ve zarar vericidir. Kendinizi, bütün doğru düdüklere çalmak adına baskı altına almanız, sadece öz-eleştiri (self-critical) ve tükenmişlik seviyenizi yükseltir.

Rahatlamaya başlamak, hata yapmaktan korkmak, insanları hayal kırıklığına uğratmak veya kontrolü kaybetmeye başlamak değildir. Hakemlerin en iyi performansları, onların antrenör ve oyuncular tarafından eleştirilerden veya aynı düdüğü tekrar çalmaktan korkmadıkları zamanlarda görülür. Bu cesarete karşın kendi içlerinde de çok sakin ve sessizdirler. Hakem düşünce olarak, hatanın negatif sonuçları ile meşgul olmadığı zaman, göreve daha odaklı olacaktır.

Hakemler bireysel kontrollerini (self-control), özellikle yüksek gerilim anlarında, kavga durumlarında, sakatlıklarda, faullerde ve ani şiddet olaylarında her zaman sürdürmelidirler. Kontrol ve uyum içinde olan bir hakem, liderliğini ve otoritesini kullandığı zaman, çirkin bir olayla sonuçlanabilecek kritik durumları engelleyebilir. Gerilimli anlarda, hareketleriniz ve tavırlarınız mümkün olduğu kadar ölçülü olmalıdır. Hakemlik yaptığınız süre içinde heyecan miktarınız normal düzeyde olmalıdır. Ama duygularınızı ve hareketlerinizi de kontrol altında tutmanız da önemlidir. Bir hakem olarak oyuncuların, antrenörlerin, yöneticilerin ve seyircilerin sizin etkililiğinizi zedelemelerine izin vermeyin.

Dürüstlük

Dürüstlük, hakemlerin müsabaka esnasında, oyuncuların, antrenörlerin veya seyircilerin, reaksiyonları, müsabakanın bitiş süresi, skor, bir önceki düdükle veya etkili olabilecek potansiyel kaynaklar ne olursa olsun, doğru davranış ve önyargısız düdükle çalmasıdır. Dürüstlüğünüzü sürdürmek için en güvenli yol, atasözünde söylendiği gibi “Ne görüyorsan, onu çal”dır.

Müsabaka içi veya müsabaka dışı her iki halde de dürüstlüğünüzü korumanız son derece önemlidir. Bundan dolayı, hakemlik yaparken sorumluluklarınızın farkında olmanız gereklidir. Dürüstlüğünüze olan saygının devamı için, saha dışında da eşit davranmalısınız. Hiçbir şekilde gelecekte maçı yöneteceğiniz takımlar veya oyuncular hakkındaki fikirlerinizi kimseye söyleyemeyin, yorumlar yapmayın ve asla kin gütmeyin. Ne şekilde olursa olsun, yöneteceğiniz herhangi bir müsabaka için miktarı çok küçük olsa da asla bahis oynamayın. Sonuç olarak, hakemliğinizdeki ayrımcılıklar sizin kişisel dürüstlüğünüzü ortaya koyar. Asla antrenörler veya sporcular ile yakın arkadaşlık veya aile dostluğu gibi sizin değerlerinizi ve dürüstlüğünüzü tehlikeye sokabilecek ayrımcılığı kabul etmeyin.

Karar Verme (Yargılama)

İyi karar verme, spor branşına özel yönetmelikleri ve kuralları tam ve mükemmel bir şekilde anlama ile başlar. Daha önce de söylendiği gibi, kural bilgisi oyunun doğrularını uygulamanızda size rehber olarak hizmet eder. Sonra, tecrübeler yoluyla hakemlik durumlarının seçenek ve boyutları ile tanışmanızı sağlar ve size güvenilir bir karar verme kazandırır. Kurallar üzerinde çalışmaya devam eden ve bunları hakemlik tecrübesi ile kişisel gelişimlerine uygulayan hakemler yetkili ve yetkin hale geleceklerdir. Sporcuların bir tekniği yapmada gerekli fiziksel becerilerini geliştirmek için yaptıkları antrenman gibi, sizin de karar vermenizi geliştirmeniz için sürekli hakemlik tekrarı yapmanız gerekmektedir.

Hakemlerin iyi bir değerlendirme yaptıkları zaman ile ilgili örnekler vermelerini istediğimizde, aynı şekilde şunları belirtmişlerdir;

- Müsabakaya, yarışmaya veya olaya tam olarak odaklandıkları zaman
- Karışıklıkları önemsemeyen veya etkili bir şekilde engellediklerinde
- Bir önce çaldığı düdüğü ve o düdükle ilgili olanlardan gelen reaksiyonları düşünmediklerinde;

İyi hakemler, alakasız düşüncelerin onların etkililiğini azaltacağını bilir. Konsantrasyondaki bir hata kötü bir kararın oluşmasına neden olabilir, bu da yarışmayı kimin kazanıp kaybedeceğini belirleyebilir. Birçok spor müsabakasında, müsabakanın sonlarına doğru, tamamı ile müsabakaya odaklanmış bir şekilde kalmak hiç de kolay bir görev değildir. Neyse ki konsantrasyon, uygulama yaparak güçlendirilebilecek bir beceridir.

Güven

Kendini yeterli bulan hakemler, kendileri ve nitelikleri hakkında güven sahibidirler. Bu öz güven bütün durum ve müsabakanın üstesinden gelebilir.

Kendine güvenen hakemler tüm zorluklarda kendilerini kontrol edebilirler. Bunun anlamı kendileri ile ilgili hiç şüpheye düşmedikleri değildir, yalnızca kötü bir düdükle çaldıklarında veya bir aksilik durumunda kontrollerini kaybetmezler. Her hakemin unutmayı tercih ettiği müsabaka tecrübeleri vardır, ama kendine güvenen hakemler yaptıkları işin ne kadar iyi olduğuna güçlü bir şekilde inanırlar ve asla bunun tersini düşünmezler.

Güveni anlamak her ne kadar zor olsa da, başarılı hakemler durum ne olursa olsun pozitif tavırlarını sürdürmeye devam ederler. Bu tür hakemler müsabakaları kendi kontrollerinden daha fazla düşünmezler, aksine kendi becerilerinin en iyi performansını gösterebilmeleri için kendilerine güvenirlere. Eğer bir görevde kendinize inanmıyor ve zayıf bir performans sergileyeceğinizi düşünüyorsanız, kendinizi uzun bir oyuna hazırlamanız gerekir. Çünkü güven, başarılı hakemlik için çok can alıcı bir özelliktir.

Motivasyon / Haz

Üst düzey hakemler işlerinden son derece zevk alırlar. Bu duygu ve haz, enerjiyi hissetme ve pozitif zihinsel düşünce ile güçlü bir şekilde bağlıdır. İyi hakemlik çok çalışma, kendini adanma ve çok uygulama gerektirir. Bütün bu sözcükler haz ile yakından ilişkili olan yüksek düzeyde motivasyondan gelir. Eğer bir hakemin hakemlikten haz alması azalır, uygulamada ve işteki çabasında motivasyon eksikliği olacaktır. Hakemler arasında en yaygın olan konu, hakemliği sürdüremeyen kişilerin artık ondan zevk/haz almadığıdır. Çünkü üzerlerinde şiddetli bir baskı vardır. Performanslarının değerlendirilmesi ve takdir edilme eksikliği söz konusudur.

Kaynak (Reference)

1. Weinberg, R.S., Richardson, P.A. (1990). *Psychology of Officiating*. USA: Human Kinetics.